

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: علائم و نشانه‌های وثاقت راوی

تاریخ: ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۲

موضوع جزئی: ذکر راوی به عنوان اصحاب امام صادق (ع)

مصادف با: ۲۶ جمادی الثانی ۱۴۳۴

جلسه: ۳۵

سال: سوم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته:

بحث در این بود که یکی از علامات وثاقت روایت این است که شخص راوی به عنوان صحابی امام صادق (ع) معرفی شده باشد، مرحوم حاجی نوری با بیان دو مقدمه در صدد اثبات این ادعا بر آمد که هر کسی که نام او به عنوان اصحاب امام صادق (ع) در رجال شیخ و نجاشی آمده باشد، ثقه است. حال ما می‌خواهیم ببینیم آیا ذکر روایت به عنوان اصحاب امام صادق (ع) دال بر وثاقت است یا نه؟ ما کلام حاجی نوری را ذکر کردیم، حال باید به بررسی آن بپردازیم.

اشکال محقق خوبی:

مرحوم آقای خوبی اشکالاتی به این مسئله دارند و ذکر راوی به عنوان اصحاب امام صادق (ع) را دال بر وثاقت او نمی‌داند و می‌فرماید: صرف اینکه نام کسی در کلام شیخ و نجاشی به عنوان صحابی امام صادق (ع) ذکر شود دال بر وثاقت نیست، چون منظور آنها که گفته‌اند اصحاب امام صادق ۴۰۰۰ نفر و ثقه می‌باشند - در کلمات مستدل به استناد کلام شیخ مفید، ابن شهر آشوب و طبرسی آمده بود که اصحاب امام صادق (ع) که ۴۰۰۰ نفرند ثقه‌اند - از دو حال خارج نیست:

یا منظور از این جمله این است که کلاً عدد اصحاب امام صادق (ع) ۴۰۰۰ نفر است و همه آنها ثقه‌اند، این شبیه آن چیزی است که عامه درباره صحابی پیامبر (ص) می‌گویند، چون عامه معتقدند همه صحابه پیامبر (ص) عادلند. یا اینکه منظور این است که اصحاب امام صادق (ع) بیش از ۴۰۰۰ نفرند ولی از میان آنها فقط ۴۰۰۰ نفر ثقه‌اند.

مرحوم آقای خوبی می‌فرماید: هر یک از این دو احتمال که مورد نظر باشد باطل است؛ چون در فرض اول این ادعا مطرح است که اصحاب امام صادق (ع) ۴۰۰۰ نفرند و همه آنها هم ثقه‌اند در حالی که این ادعا قابل قبول نیست؛ زیرا در زمان امام صادق (ع) کسانی بوده‌اند که قطعاً نمی‌توان به وثاقت آنها حکم کرد، مثلاً منصور دوانیقی از کسانی است که شیخ او را از اصحاب امام صادق (ع) شمرده در حالی که قطعاً نمی‌توان به وثاقت او حکم کرد، یا بعضی از افرادی که در زمره اصحاب امام صادق (ع) ذکر شده‌اند ولی خود شیخ آنها را تضعیف کرده، مثل ابراهیم بن ابی حبه حارث بن عمر بصری و امثال او، پس نمی‌توان گفت اصحاب امام صادق (ع) ۴۰۰۰ نفرند و همه آنها هم ثقه‌اند.

اما فرض دوم این بود که اصحاب امام صادق (ع) بیش از ۴۰۰۰ نفرند ولی از میان آنها ۴۰۰۰ نفر، ثقه‌اند، اشکال این فرض این است که:

اولاً: آنچه ابن عقده در مورد عدد اصحاب امام صادق (ع) گفته ۴۰۰۰ نفر است و لازمه این احتمال وجود افراد دیگری در زمره اصحاب امام صادق (ع) است در حالی که اصل استناد مستدل به کلام شیخ مفید و ابن شهر آشوب به کتاب ابن عقده برمی‌گردد و آنها به کتاب ابن عقده اشاره کرده‌اند که ابن عقده اسامی اصحاب امام صادق (ع) را جمع‌آوری کرده و تعداد آنها را ۴۰۰۰ نفر دانسته است، لذا وقتی به کلام ابن عقده استناد می‌شود این سازگاری ندارد با اینکه گفته شود تعداد بیش از ۴۰۰۰ نفرند. بعلاوه اینکه خود شیخ در ترجمه بعضی از روایات مثل ترجمه احمد بن نوح گفته است این اشخاص هم از اصحاب امام صادق (ع) هستند و از امام صادق (ع) روایت نقل کرده‌اند. نتیجه اینکه لازمه احتمال دوم این است که افراد دیگری زائد بر آنچه ابن عقده ذکر کرده از اصحاب امام صادق (ع) شمرده شوند در حالی که حدّ استدلال و چارچوب آن مبتنی بر کلام ابن عقده بود که اصحاب امام صادق (ع) را بیش از ۴۰۰۰ نفر ذکر نکرده است.

ثانیاً: بر فرض تعداد روایتی که از امام صادق (ع) روایت نقل کرده‌اند بیش از ۴۰۰۰ نفر باشند ولی همه آنها ثقة نباشند بلکه فقط ۴۰۰۰ نفر ثقة باشند، مشکل این است که مرحوم شیخ کمتر از ۴۰۰۰ نفر را به عنوان اصحاب امام صادق (ع) ذکر کرده و تعدادی را ذکر نکرده است.

ثالثاً: آن افرادی را هم که شیخ نام آنها را به عنوان اصحاب امام صادق (ع) ذکر کرده خیلی روشن نیست منظورش توثیق آنها باشد بلکه فقط خواسته ترجمه و شرح حال آنها را بیان کند لذا نام آنها را ذکر کرده ولی قصد او از ذکر نام آنها توثیق آنها نبوده است.

لذا با توجه به اشکالات فوق ادعای حاجی نوری صحیح نیست، پس نتیجه این است که صحابی امام صادق (ع) بودن علامت وثاقت نیست.^۱

بررسی اشکال محقق خویی

ایشان فرمود دو احتمال در اینجا وجود دارد:

اشکال احتمال اول این بود که ما نمی‌توانیم بپذیریم که اصحاب امام صادق (ع) ۴۰۰۰ نفرند و همه آنها هم ثقة‌اند چون کسانی هستند که از اصحاب امام صادق (ع) محسوب می‌شوند ولی ثقة نیستند، پس وجود افرادی در زمره اصحاب امام صادق (ع) که یقین به عدم وثاقت آنها داریم مانع این ادعا می‌شود که گفته شود همه اصحاب امام صادق (ع) ثقة‌اند. به نظر می‌رسد این اشکال از دو جهت مخدوش باشد:

اولاً: اصل این احتمال قابل قبول نیست، یعنی اگر ما به کلمات شیخ مفید و ابن شهر آشوب و دیگران رجوع کنیم معلوم می‌شود آنها در صدد جمع‌آوری اسامی رواتِ ثقة بوده‌اند نه اینکه بخواهند بگویند اصحاب امام صادق (ع) ۴۰۰۰ نفرند و همه آنها هم ثقة هستند.

۱. معجم رجال الحديث، ج ۱، ص ۵۵.

ثانیاً: ما گفتیم نجاشی اصحاب را سه قسم کرده؛ یک قسم را توثیق کرده، در مورد عده‌ای ساکت شده و قسم سوم را هم تضعیف کرده است، ما از ابتدای بحث هم گفتیم ثمره این بحث در مورد کسانی است که مدح و ذمی درباره آنها وارد نشده است لذا اگر کسی تضعیف شده باشد خود به خود از محل بحث ما خارج است.

پس احتمال اول یا از اساس ساقط است، چون ظاهر کلمات شیخ مفید، ابن شهر آشوب و دیگران این است که اسامی روات ثقه را جمع کرده‌اند نه همه اصحاب را که بگویند همه ثقه هستند. بعلاوه موضوع بحث درباره کسانی است که تضعیفی درباره آنها وارد نشده باشد.

اما احتمال دوم که منظور این باشد که اصحاب امام صادق (ع) بیش از ۴۰۰۰ نفرند ولی ۴۰۰۰ نفر از آنها ثقه‌اند مبتلا به سه اشکال بود:

اشکال اول این بود که در بین اصحاب امام صادق (ع) کسانی هستند که ما می‌دانیم ثقه نیستند.

پاسخ این است که منظور از اینکه ۴۰۰۰ نفر از این تعداد ثقه‌اند افرادی هستند که ابن عقده آنها را نام برده، یعنی فقط کسانی مورد نظر در توثیق هستند که ابن عقده در کتاب خودش نام آنها را ذکر کرده، بلکه غیر از آنها افرادی دیگری هم هستند که خود شیخ و نجاشی نام آنها را ذکر کرده و حتی بعضی را هم تضعیف کرده‌اند اما آنچه مورد ادعاست ۴۰۰۰ نفری است که در کلام ابن عقده آمده است لذا وجود بعضی از افراد که توسط خود شیخ هم تضعیف شده‌اند نمی‌تواند اشکال بر این احتمال باشد.

اشکال دوم این بود که خود شیخ تعداد کمتر از ۴۰۰۰ نفر را ذکر کرده در حالی که طبق فرض عدد ثقات ۴۰۰۰ نفرند.

پاسخ این است که شیخ بین اصحاب امام صادق (ع) و امام باقر (ع) و امام کاظم (ع) تفکیک کرده، ممکن است کسی از صحابی امام باقر (ع) محسوب می‌شده اما امام صادق (ع) را هم درک کرده یا کسی بوده که از صحابی امام کاظم (ع) بوده ولی امام صادق (ع) را هم درک کرده، که مرحوم شیخ این افراد را جزء اصحاب امام صادق (ع) ندانسته بلکه آنها را در زمره اصحاب امام باقر (ع) و امام کاظم (ع) ذکر کرده، پس وجه ذکر تعداد کمتر از ۴۰۰۰ نفر این تفکیکی است که از طرف شیخ صورت گرفته است.

اشکال سوم این بود که آن افرادی را هم که شیخ نام آنها را به عنوان اصحاب امام صادق (ع) ذکر کرده خیلی روشن نیست منظورش توثیق آنها باشد بلکه فقط خواسته ترجمه و شرح حال آنها را بیان کند لذا نام آنها را ذکر کرده ولی قصد او از ذکر نام آنها توثیق آنها نبوده است.

پاسخ این است که نام کسانی که در کلام ابن عقده آمده و شیخ مفید و ابن شهر آشوب و دیگران هم نام آنها را ذکر کرده‌اند به استناد این بوده که توسط ابن عقده توثیق شده‌اند لذا ذکر نام آنها نمی‌تواند صرفاً به جهت بیان ترجمه و شرح حال باشد، لذا به نظر می‌رسد اشکالات مرحوم آقای خویی وارد نباشد اما عدم پذیرش اشکالات ایشان به معنای پذیرش ادعای حاجی نوری نیست.

«والحمد لله رب العالمین»